

OŚRODEK BADAŃ NAD MIGRACJAMI
CENTRE OF MIGRATION RESEARCH

Przyczyny i skutki migracji Polaków

dr Weronika Kloc-Nowak
Ośrodek Badań nad Migracjami
Uniwersytet Warszawski

Konferencja *Kondycja współczesnej rodziny w obliczu zagrożenia zjawiskiem depopulacji*
Rzeszów, 16 grudnia 2019 r.

Popularyzacja migracji zagranicznych i skutki tego faktu dla (de)populacji Polski

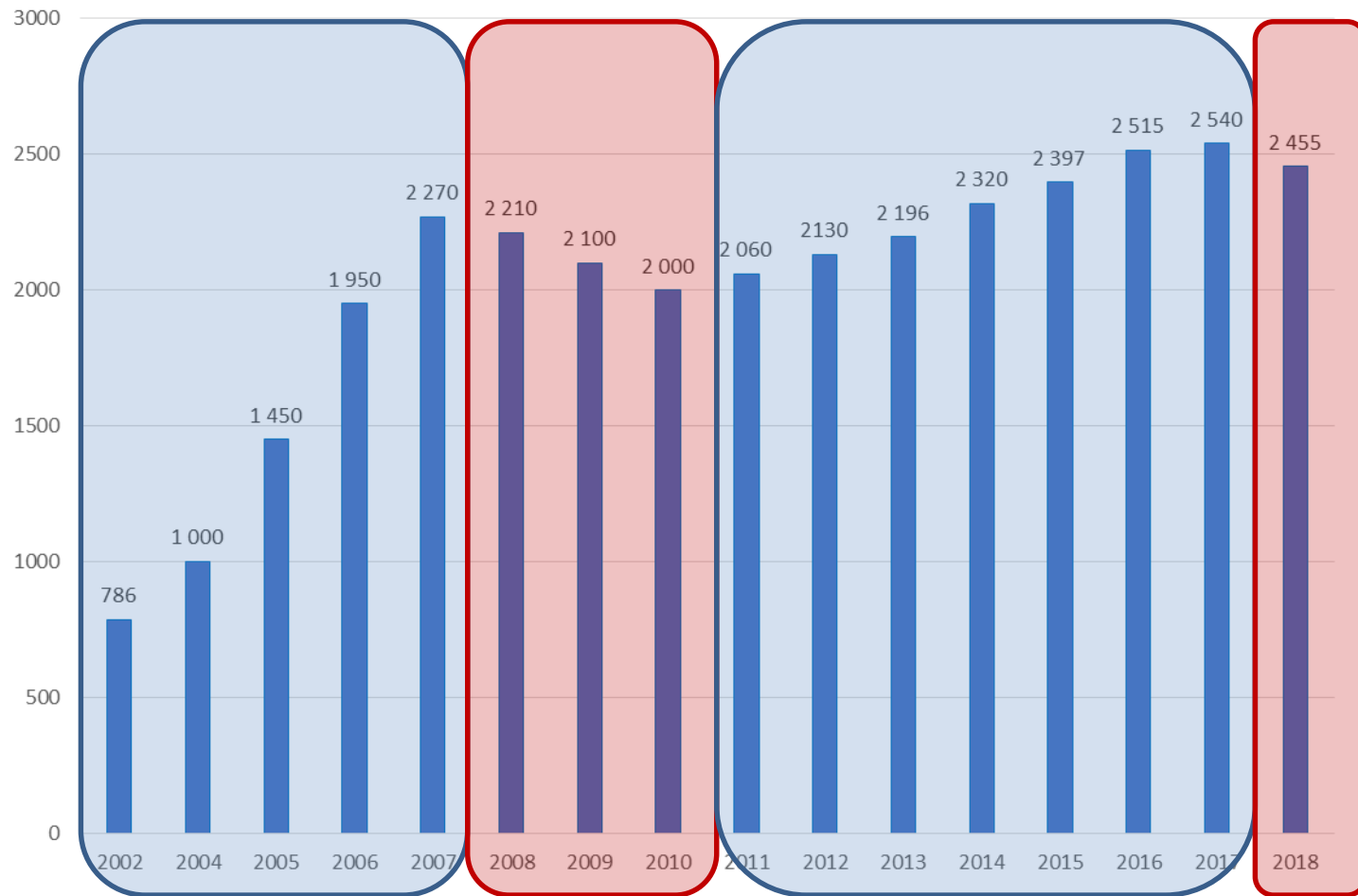
RZE- LTN
2:35 h,
od 39PLN

Mapa połączeń lotniczych z Lotniska Rzeszów-Jasionka (2019)

Migracje poakcesyjne z Polski: podstawowe fakty

Zasób polskich migrantów czasowo przebywających poza granicami kraju, w tys.

O czym będę mówić

- ... o charakterze migracji w okresie 1989-2004
- ... o znaczeniu swobody przepływu osób w Unii Europejskiej
- ... o zmianach w migracjach z Polski po 2004
- ... o tym, jak teoretycznie i empirycznie można wytłumaczyć skalę współczesnych migracji z Polski
- ... o zróżnicowaniu strukturalnym – selektywności emigracji i powrotów
- ... o skutkach migracji dla Polski (nie tylko ekonomicznych)
- ... o migracjach w Polsce w bliskiej i nieco dalszej przyszłości

Niezbędne uwagi metodologiczne

☐ Źródła danych o migracjach Polaków:

- dane rejestrowe (zameldowania / wymeldowania w celu wyjazdu na stałe za granicę)
- dane spisowe: NSP 2002, 2011 – i analogiczne w krajach pobytu
- BAEL: walory i ograniczenia
- dane pochodzące z krajów docelowych (tamtejsze spisy, LFS, szacunki sondażowe migracji np. International Passenger Survey w UK)
- dane gromadzone w ramach projektów naukowych
- szacunki GUS

☐ „**Migranci czasowi**” z polskich statystyk (nieobecni od 3 miesięcy) są często nieobecni od lat, osiedleni i traktowani jak rezydenci w krajach pobytu

Kontekst: migracje Polaków w perspektywie historycznej

- ❑ **Rok 1989 (i kolejne) jako faza istotnych zmian instytucjonalnych:**
  - wprowadzenie reżimu bezwizowego,
  - programy prac sezonowych (o dużej skali),
  - zmiana logiki mobilności: z „kraju bez wyjścia” (Stola 2010) do swobody przemieszczania się i powrotu,
  - ale z ograniczonym dostępem do rynku pracy za granicą

❑ **Efekty?**

→ Nie zanotowano masowego odpływu

NSP 1988: **508 tys.** (zasób migrantów czasowych)

NSP 2002: **790 tys.** (zasób migrantów czasowych)

→ Ale relatywnie duża skala **MOBILNOŚCI** → migracje krótkookresowe → **migracje niepełne**

Perspektywa historyczna: Fenomen migracji niepełnych

❑ Geneza zjawiska

dojazdy do pracy (bez osiedlenia) na skalę międzynarodową

❑ Charakter mobilności

tymczasowa, zorientowana na zarobek na potrzeby realizowane w Polsce

zależność migrantów, kierunków i prac od sieci migracyjnych

❑ Skala w kontekście regionalnym: od 40 do 80% migrantów

❑ Skutki:

- „podwójna marginalizacja” migrantów
- znikomy wpływ na poziom kapitału ludzkiego
- „uzależnienie” rodzin od transferów finansowych z zagranicy
- niewielki potencjał rozwojowy

Uwarunkowania skali migracji (i cech strukturalnych) w kontekście akcesji do UE

Wypychające – braki i aspiracje

- obszary strukturalnego bezrobocia, stagnacji oddalone od miejsc pracy
- dysproporcje w rozwoju regionów
- różnice płac / wynagrodzeń
- rosnący (?) poziom nierówności → relatywna deprivacja, subiektywnie postrzegana jakość życia
- liczna kohorta lat 1980. boom edukacji
- różnice na poziomie standardów życia
- klasa średnia, aspirująca do zachodnich wzorów konsumpcji
- obywatelstwo UE: świadomość praw

Przyciągające - możliwości

- struktura popytu w krajach docelowych zwłaszcza sektory łatwo absorbujące osoby bez lokalnych kwalifikacji lub języka
- sieci migracyjne
- zmiany instytucjonalne → swoboda mobilności
- spadające koszty przemieszczania się
- dostęp do (bezpłatnej) informacji
- formalna rekrutacja / agencje
- boom edukacyjny → kompetencje do wykorzystania (języki, ścieżki kariery)

Swoboda przepływu w UE: skąd problemy w 2004?

❑ Rozszerzenie 2004 roku jako zjawisko wyjątkowe

- ❑ Zróżnicowanie dochodów (np. w 2004 różnice wynagrodzeń między UE15 a UE8 - 4/5:1; w przypadku UE2 - 15:1)
- ❑ Przekonanie o istnieniu dużego, blokowanego potencjału migracyjnego
- ❑ Sytuacja w krajach akcesyjnych → wciąż w fazie transformacji, z nieefektywnymi instytucjami
- ❑ Skala zmiany (2004 i 2007 → 25% całości populacji UE)

➤ Ożywiona dyskusja polityczna w UE15, zróżnicowane decyzje państw

❑ Szczególna rola Wielkiej Brytanii

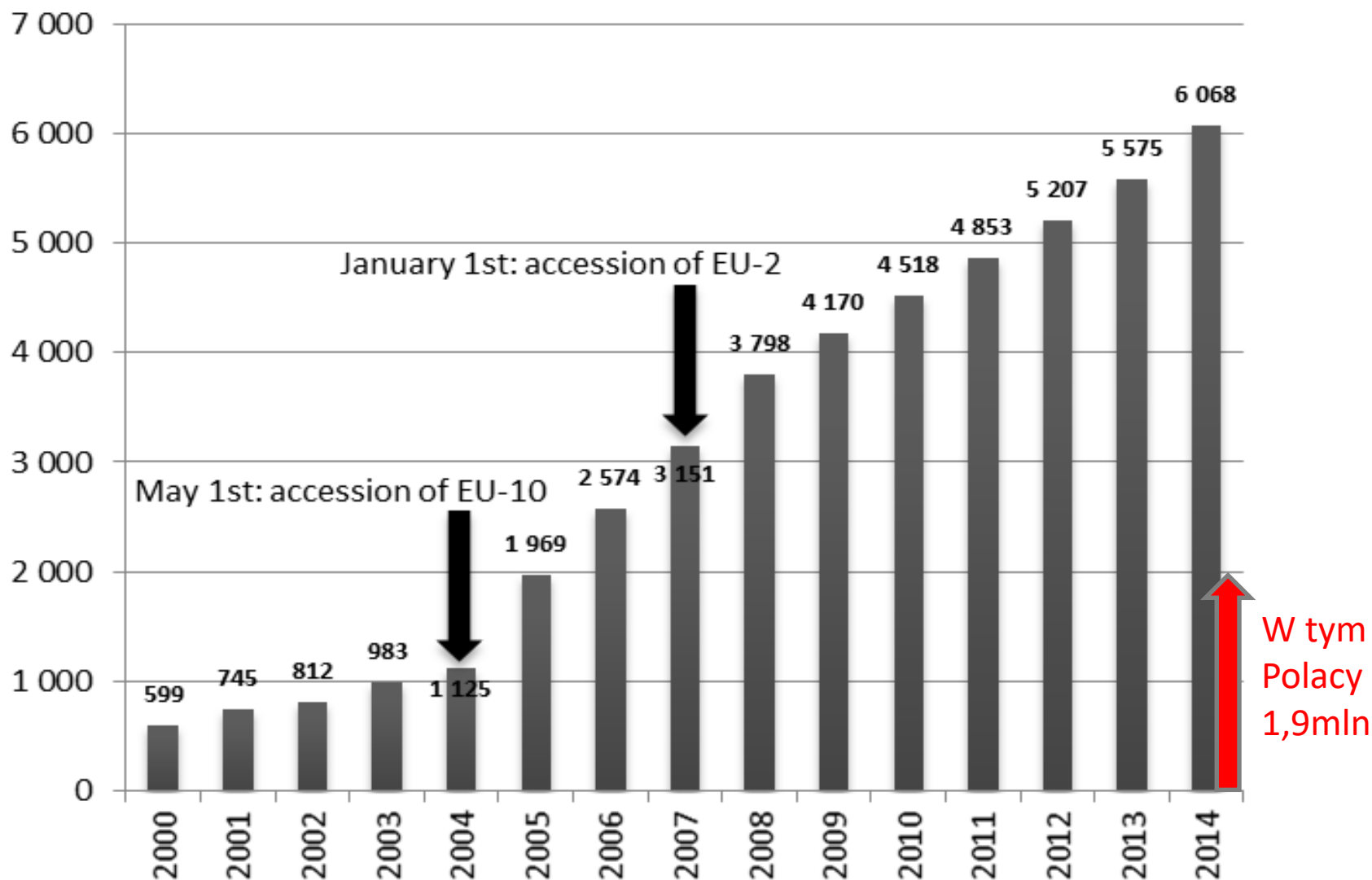
- ❑ Braki pracowników na brytyjskim rynku pracy i oczekiwane pozytywne skutki napływu
- ❑ Idea „zarządzanej migracji” Blaira (Wright 2010)
- ❑ Geopolityka: kraj silnie wspierający akcesję krajów EU8 → otwarcie rynku pracy ważne w kontekście relacji bilateralnych

➤ **Efekt:** okresy przejściowe i rozłożenia procesu na kilka faz (aż do 2011 roku)

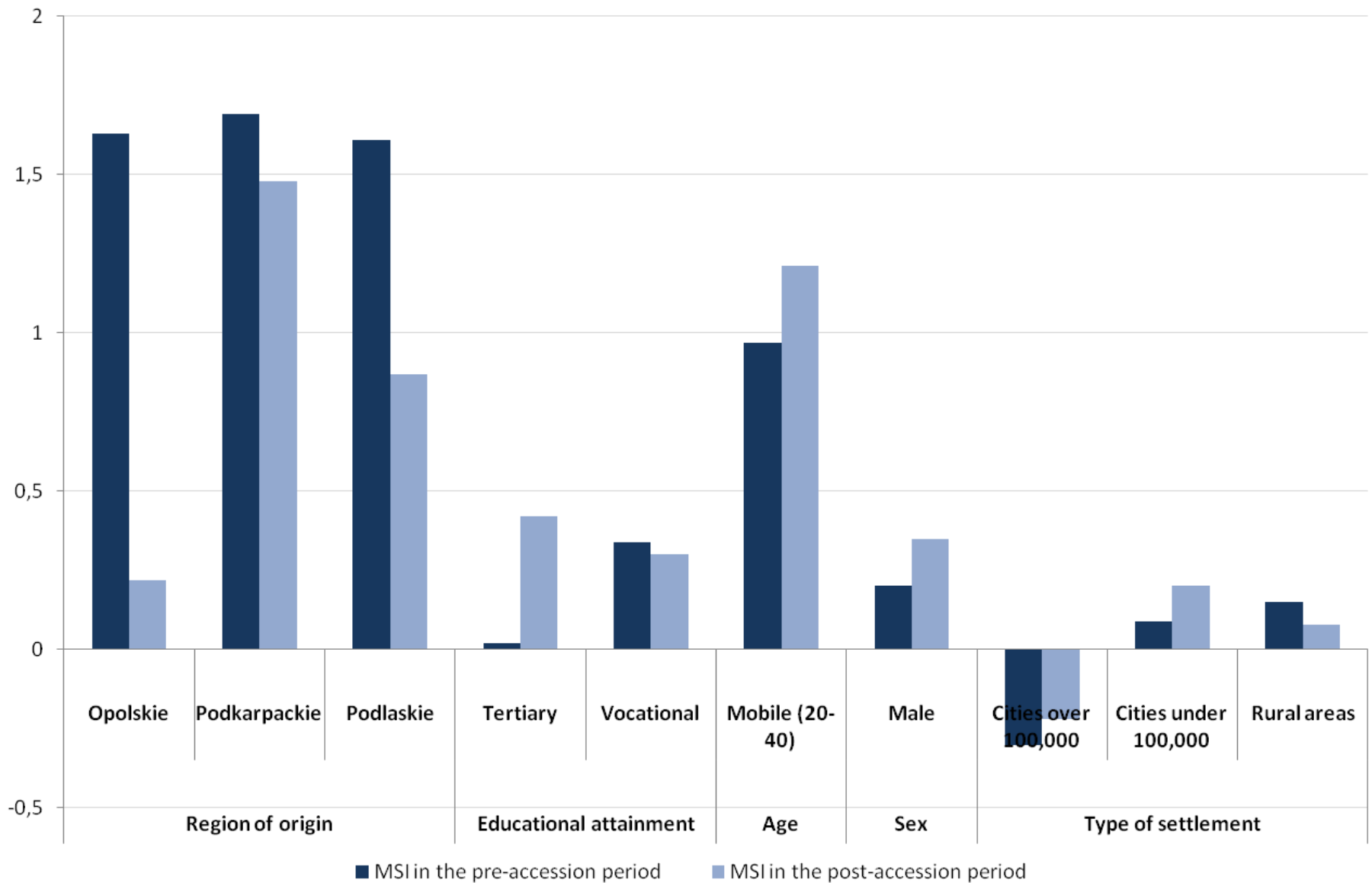
- Przekierowanie fali migracji z Niemiec (okres przejściowy) na Wielką Brytanię i Irlandię, mniejsze znaczenie Szwecji

Swoboda przepływu osób po 2004: skala migracji poakcesyjnych

Liczba mieszkańców krajów UE10+2 rezydujących w krajach UE15, 2000-2014

Poakcesyjne migracje Polaków – wzorce selektywności 2004-08

Próba interpretacji migracji z Polski: inspiracje teoretyczne

Teoria neoklasyczna (na poziomie makro)

→ Migracje jako skutek zróżnicowania stawek płac (różnice trwają mimo wzrostu płac w PL)

Teoria systemu światowego

→ Migracje jako „efekt” włączenia do systemu kapitalistycznego, tu: wspólnego rynku UE

Teoria neoklasyczna (na poziomie mikro)

→ Migracje jako inwestycje w kapitał ludzki – możliwość kariery na rynku międzynarodowym

Teoria dualnego rynku pracy

→ Migracja jako odpowiedź na strukturalne deficyty pracowników w krajach wysoko rozwiniętych

Nowa Ekonomiczna Teoria Migracji

→ Migracje jako sposób zabezpieczenia przed ryzykiem
→ Migracje a nierówności (aspiracje i transfery pieniężne)

Ekonomiczne i socjologiczne teorie rodziny

→ Migracja jako decyzja kolektywna
→ Etapy do emigracji rodziny

Teoria kapitału społecznego

→ Migracje a rola sieci migranckich, także powstających w nowych lokalizacjach: Norwegia, Islandia

Teorie strukturacyjne

→ Migracja a interesy podmiotów organizujących (migration business)

Zmiany wzoru migracji z Polski jako czasowej

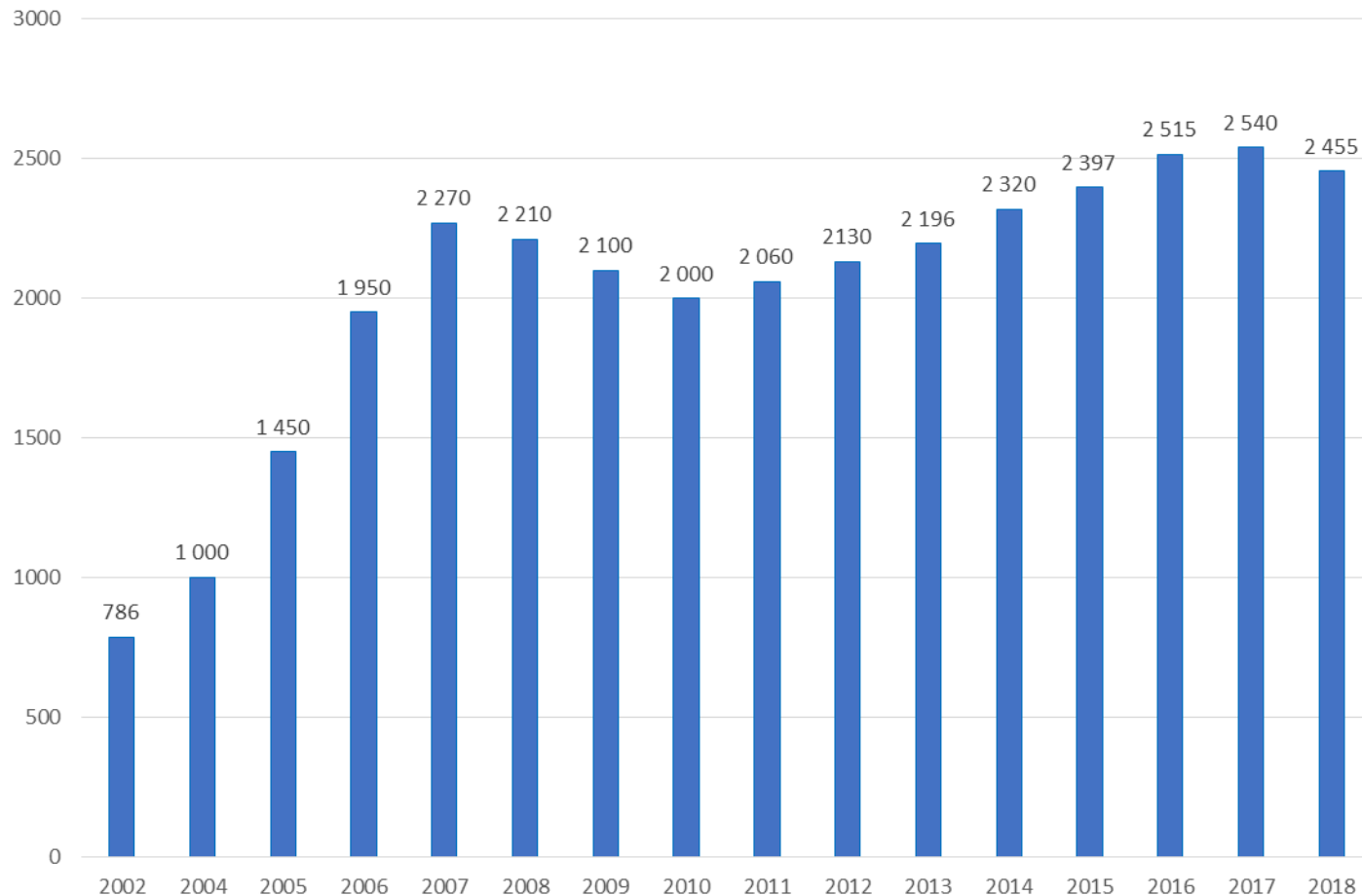
- ❑ Rosnąca średnia długość pobytu migrantów mieszkających w krajach UE
- ❑ Powroty w sytuacjach kryzysu raczej osób z krótszym stażem i niższymi zarobkami (Jancewicz i Markowski 2018)

Średnia długość pobytu Polaków za granicą w miesiącach, sondaż NBP

Migracje poakcesyjne z Polski: najnowsze dane

Zasób polskich migrantów czasowo przebywających poza granicami kraju, w tys.

W tym (2017):

82% w krajach UE

50% mężczyzn

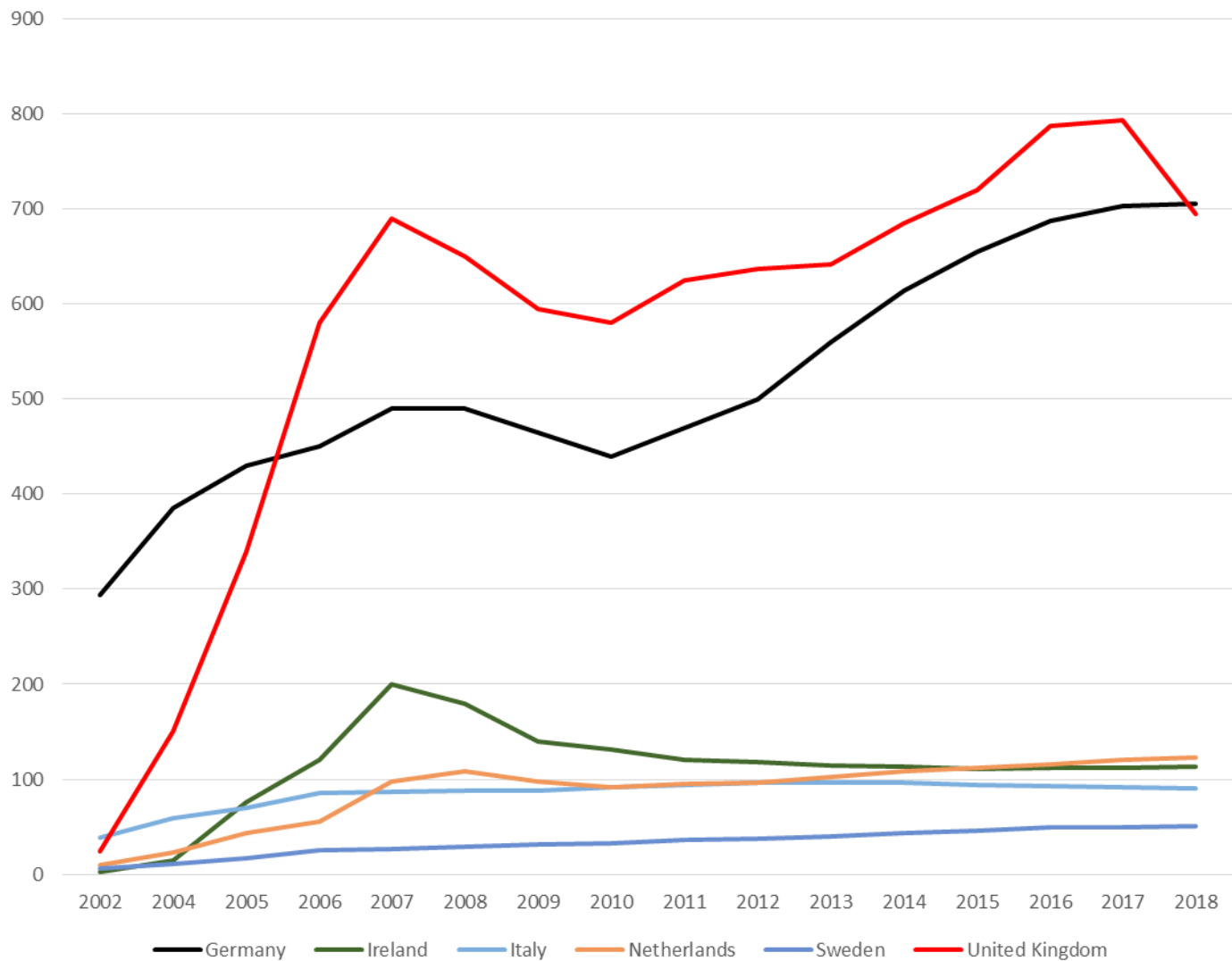
66% z miast

84% osób w wieku

15-64 lat

Współczesne migracje Polaków – kraje docelowe

Stali mieszkańcy Polski przebywający (czasowo) poza granicami Polski, w tys.

Jak wytłumaczyć zmieniające się wzorce selektywności migracji?

❑ Odpowiedzialne czynniki:

- Popyt na siłę roboczą, cechy migrantów zależne od sektora: budownictwo, rolnictwo, usługi, opieka
- Instytucje rynku pracy (w krajach docelowych): agencje zatrudnienia
- Niedopasowania strukturalne w Polsce: różne możliwości realizacji aspiracji
- Dostęp do i wykorzystanie kapitału społecznego (migracyjnego)

❑ Porównanie z pierwszą fazą transformacji:

Migracje nie są już częścią „strategii przetrwania”, raczej stały się elementem szerszym strategii rozwoju personalnego i zawodowego → **od wyjazdów z konieczności do korzystania z możliwości (Okólski 2014)**

❑ Stopniowa zmiana form migracji, na atrakcyjne dla osób o innych cechach:

- Rosnący udział osób wydłużających pobyt
- ... czy w kierunku migracji osiedleńczych?

Powroty Polaków?

- ❑ Niezwykle trudna ocena statystyczna...powroty z nieuchwytnych migracji
- ❑ Na podstawie danych BAEL (2008-2011): 20-32% wszystkich migrantów powróciło do kraju
- ❑ Dane gromadzone na poziomie regionalnym: w skład 7-12% gospodarstw domowych wchodzili migranci powrotni

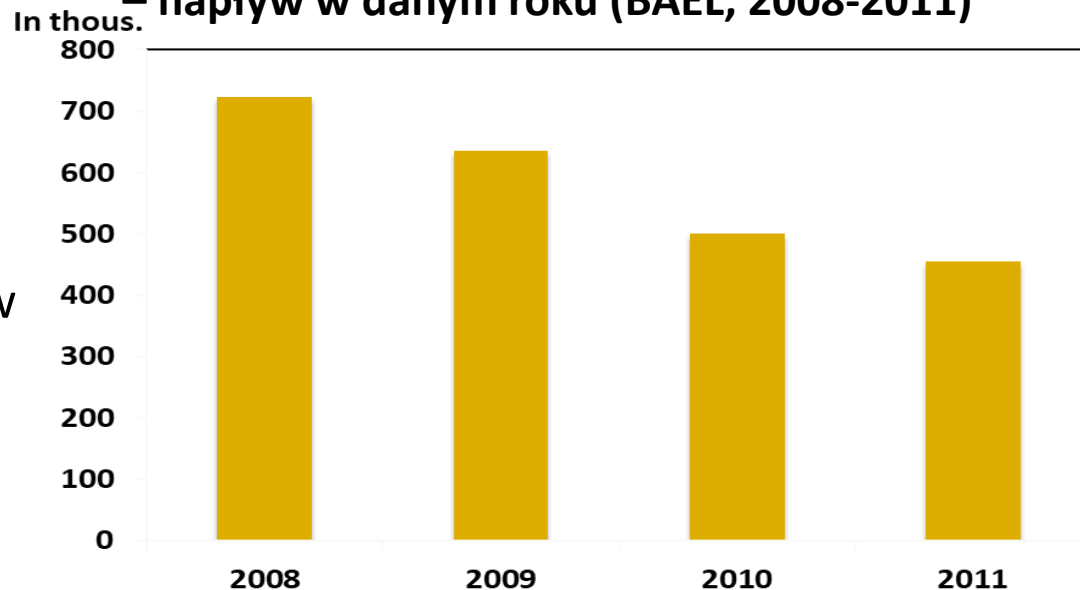
❑ Nie miały miejsca masowe

powroty

❑ ... ale niezmiennie trwa

„cyrkulacja” polskich migrantów

**Oszacowanie skali migracji powrotnych (w tys.)
– napływ w danym roku (BAEL, 2008-2011)**

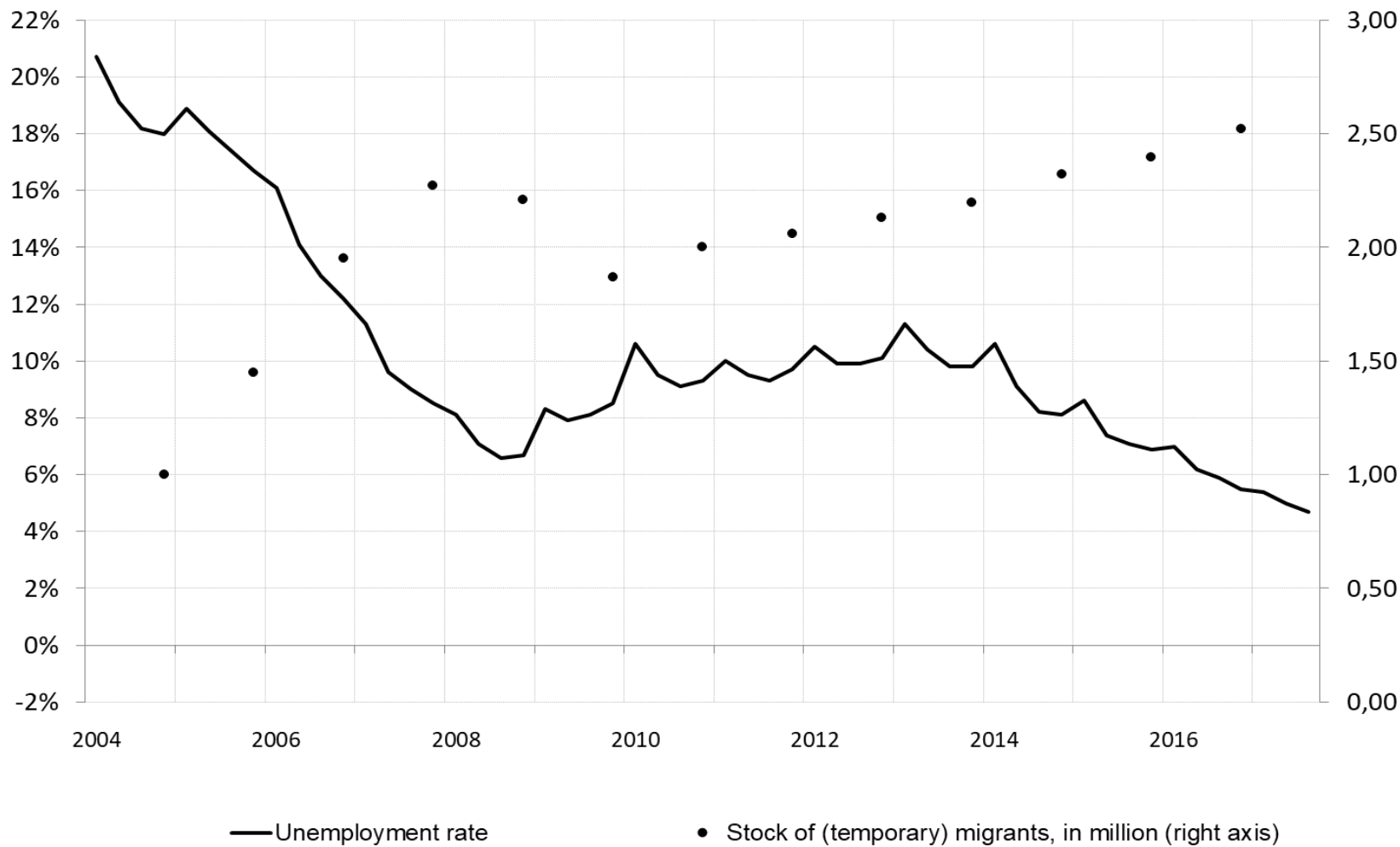

Efekty migracji

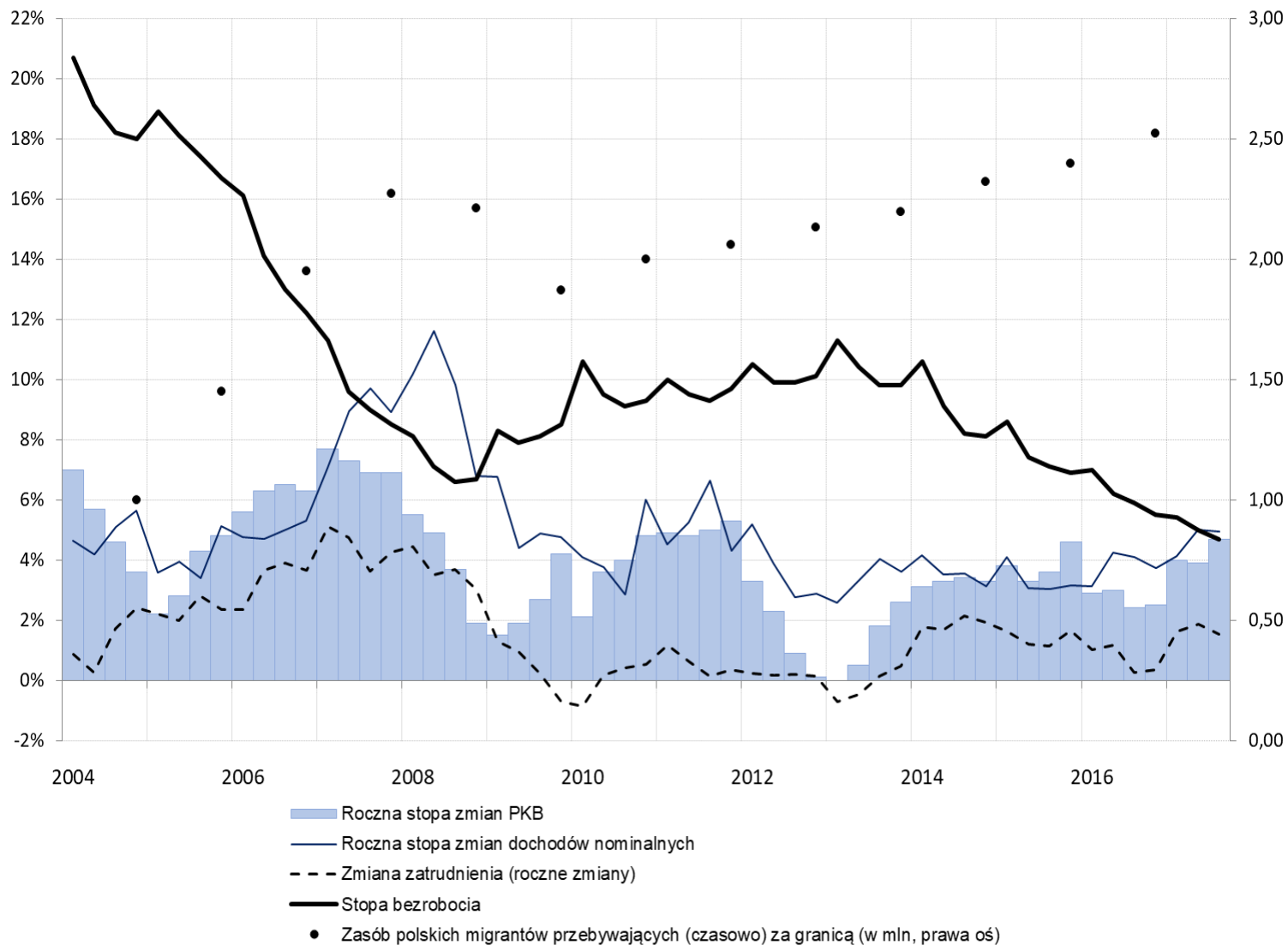
- Dla rynku pracy: krótko- i długookresowe
- Dla poziomu wykształcenia populacji
- Dla budżetów gospodarstw domowych:
- Dla struktury wiekowej populacji i wielkości populacji

Efekty migracji dla Polski: rynek pracy

... to jednak bardziej złożone

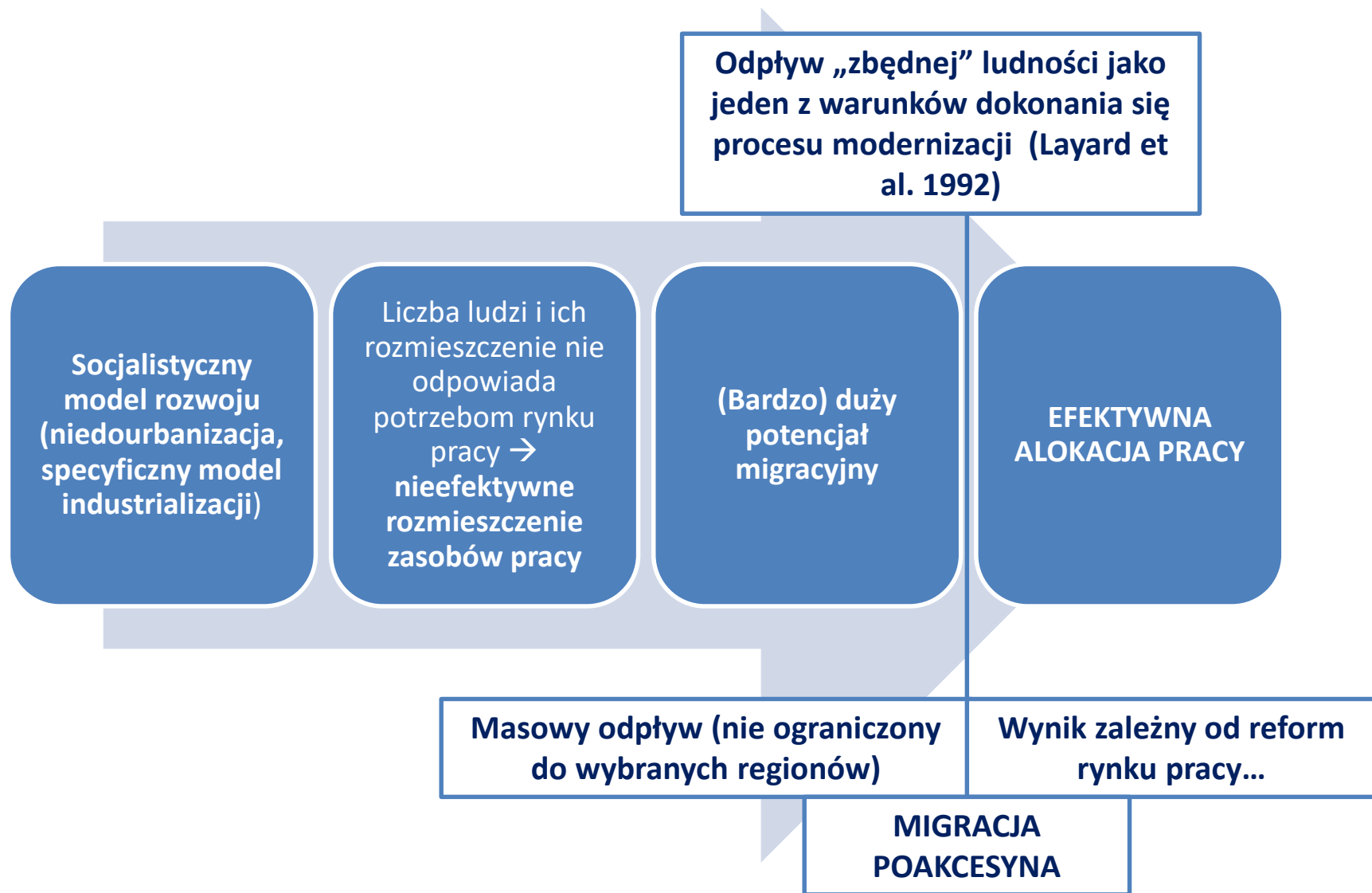
Migracje poakcesyjne Polaków a podstawowe agregaty opisujące procesy zachodzące na polskim rynku pracy, 2004-2018

Źródło: Kaczmarczyk 2018, w oparciu o: Roszkowska i inni 2017.

Efekty długookresowe (1): Zmiany strukturalne na rynku pracy

2) Przestrzenne rozmieszczenie zasobów pracy → 'crowding-out hypothesis'

Efekty migracji dla Polski jako kraju wysyłającego

- ❑ W porównaniu ze scenariuszem kontrfaktycznym – zasoby siły roboczej o około 750-800 tys. mniejsze → **istotnie niższa presja na rynek pracy**
- ❑ **Efekty:** brak oczywistego związku z poziomem bezrobocia; umiarkowany wpływ na poziom płac (Budnik 2008); efekt ten większy w przypadku poszczególnych profesji oraz na poziomie regionalnych i lokalnych rynków pracy (Kowalska 2011)
- ❑ Problem: zmiany na rynku pracy osłabiane przez absorpcję przez system edukacyjny, samozatrudnienie, „efekt akcesji” oraz wzmacniane przez niski poziom mobilności wewnętrznej, regionalne i inne niedopasowania:
  - ❑ Brücker *et al.* 2009: negatywny wpływ na PKB, pozytywny wpływ na PKB per capita, niewielki wpływ na płace i bezrobocie
  - ❑ NIESR 2011: niewielki negatywny wpływ na PKB, pozytywny na PKB per capita, pomijalny wpływ na poziom bezrobocia (ale: efekty o wiele korzystniejsze niż dla innych UE10)

Relatywnie ograniczone efekty to skutek dwóch czynników:

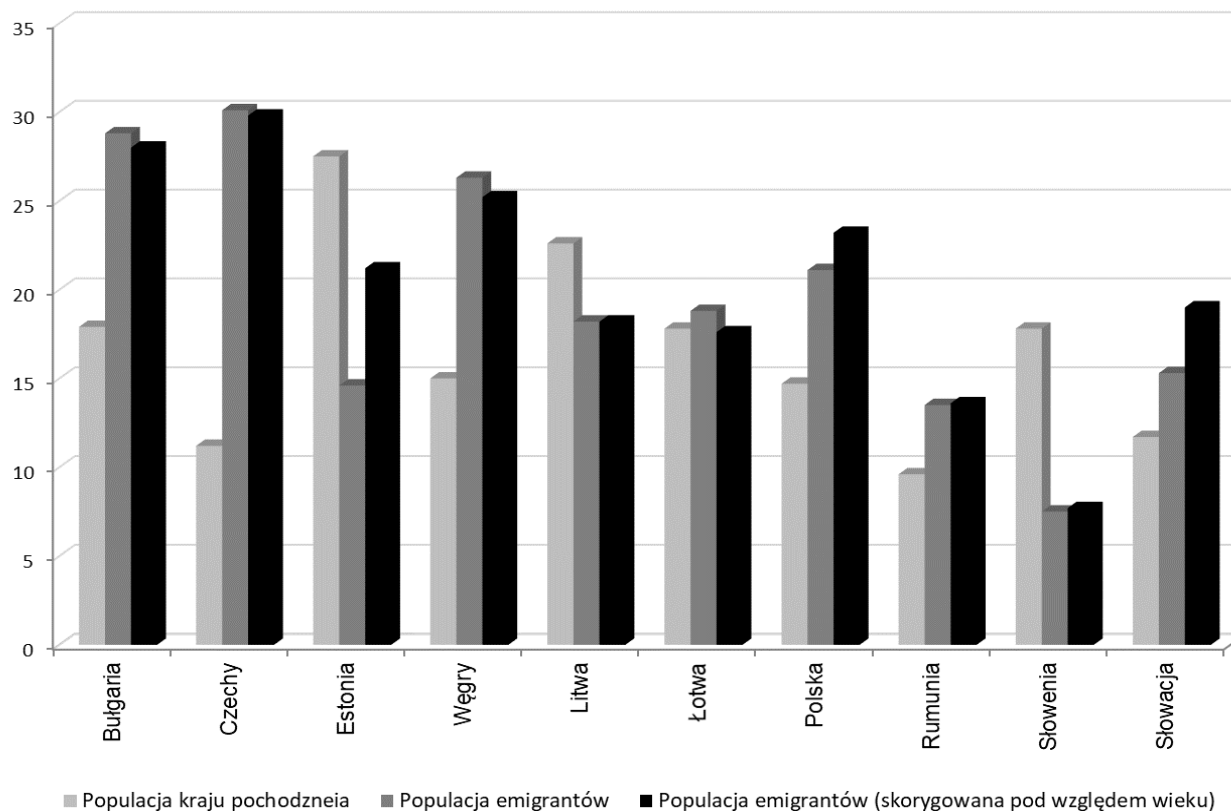
- ❑ **selektywności migracji**
- ❑ **struktury polskiego rynku pracy (silna nadwyżka podaży pracy)**

Efekt selektywności migracji ze względu na wykształcenie: przypadek Polski

- ❑ Selektywność migracji poakcesyjnych: nadreprezentacja osób z wyższym wykształceniem
- ❑ Czy grozi nam „drenaż mózgow”?

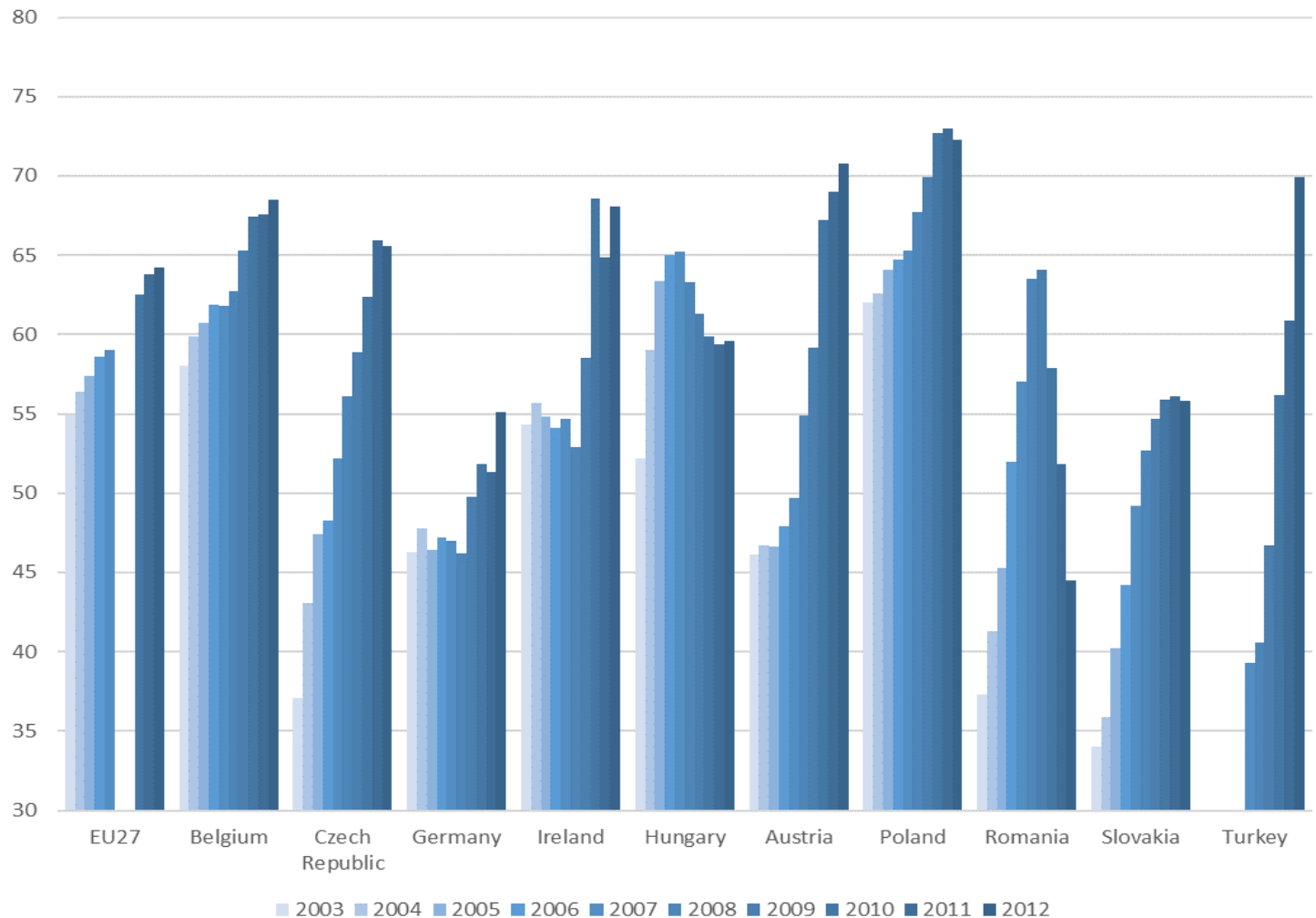
Udział osób z wykształceniem wyższym w populacjach wysyłających i wśród emigrantów z krajów Europy Środkowo-Wschodniej, w %

Efekt ...ze względu na wykształcenie: przypadek Polski

Korzystna stymulacja edukacji czy nadprodukcja magistrów – kandydatów do prac niewykwalifikowanych za granicą?

Udział studentów (poziom ISCED 5-6) – w populacji w wieku 20-24 lat (%)

Migracje poakcesyjne: obserwowane efekty dla rynku pracy

Obraz ogólny:

- spadek bezrobocia,
- zwiększenie liczby wakatów,
- wzrost zatrudnienia,
- presja płacowa,

ale: problem z wyizolowaniem efektów akcesji dla gospodarki i migracji

- Brak sygnałów masowego drenażu mózgów,

choć problemy w wybranych sektorach (np. ochrona zdrowia)

Zróżnicowane skutki wynikające z selektywności wyjazdów:

- Początkowa dominacja mężczyzn** (ale struktura silnie zależna od popytu),
- Młodzi** (w wieku produkcyjnym i reprodukcyjnym)
- Relatywnie dobrze wykształceni** (około 25% z wyższym wykształceniem) → ale wciąż większość ze średnim poziomem wykształcenia
- Niektóre **regiony** dotknięte nasiloną emigracją, inne przyciągają powrotnych

Transfery finansowe do Polski w okresie poakcesyjnym – skala i znaczenie

- ❑ Silny wzrost, a po kryzysie stabilizacja na niższym poziomie:

10 mld PLN w 2004 → 29 mld PLN w 2007 → 23 mld w 2010-2012

- ❑ Ale: relatywnie mało znaczące w ujęciu relatywnym (1% → 2.5% PKB)

- ❑ Efekty makroekonomiczne: - wpływ na dynamikę PKB

- ograniczenie zmienności kursów walutowych

- ❑ Silne zróżnicowanie regionalne

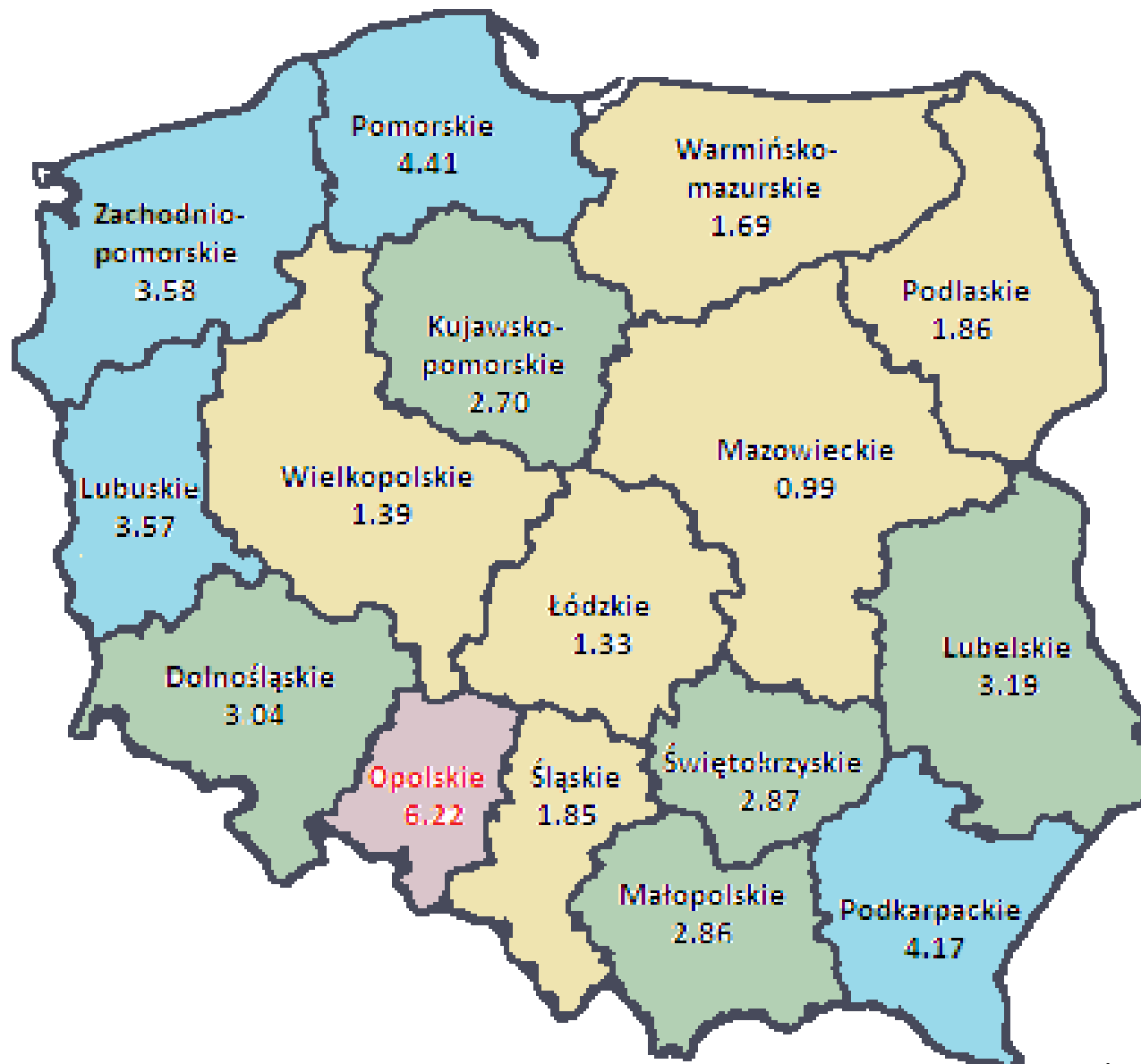
- ❑ **KRYTYCZNE ZNACZENIE DLA GOSPODARSTW DOMOWYCH:**

→ 1,2 mln bezpośrednich odbiorców w 2008: szacunki od 2,5% do 5,4% polskich gospodarstw domowych (Barbone *et al.* 2012; Gianetti *et al.* 2009);

→ szacowany wzrost rocznego dochodu do dyspozycji 1996-2011: 0,2%

→ Ważny efekt na poziomie ograniczania ubóstwa (o 2 punkty proc. – Barbone *et al.* 2009) oraz ograniczania nierówności (1% - Gianetti *et al.* 2009)

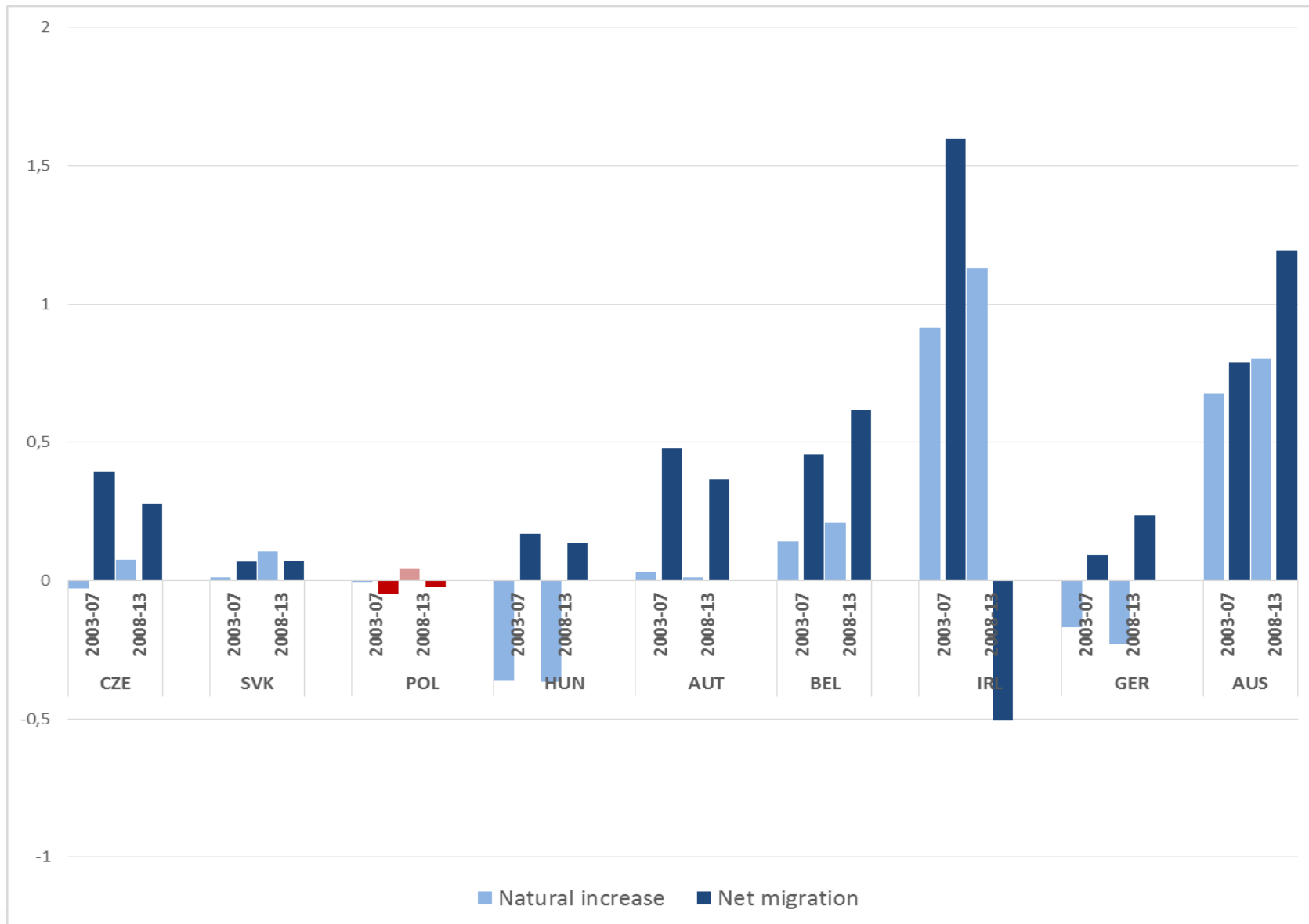
Transfery środków finansowych – udział gospodarstw domowych dysponujących dochodami z zagranicy (%) 2008

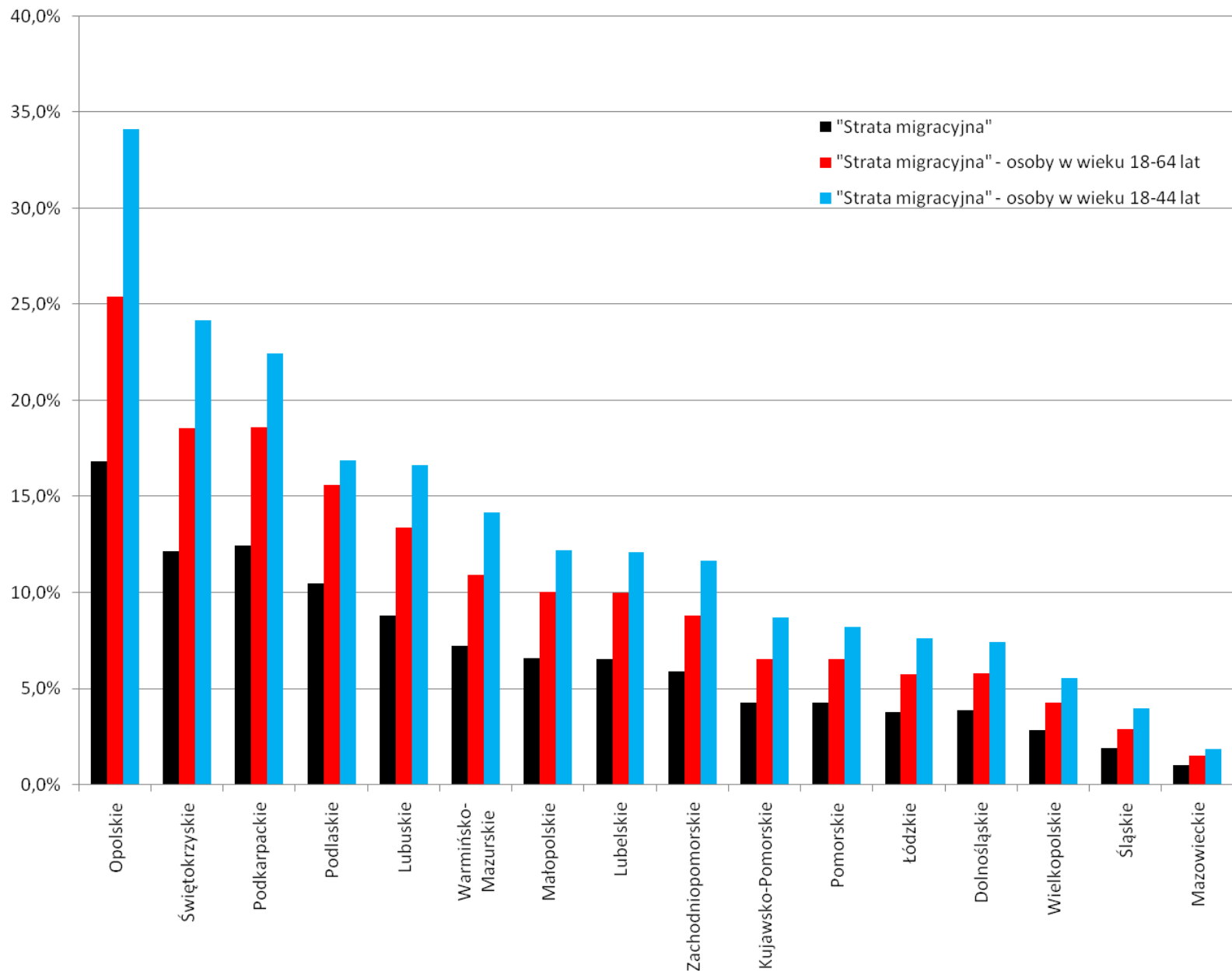
Efekty migracji dla rodzin migrantów

- Transfery finansowe: przekazy zarobków oraz zasiłki rodzinne z kraju pracy rodzica
- Nieobecność jednego lub obojga rodziców
- Opieka dziadków nad „eurosierotami” (okres transformacji i pierwszy okres po akcesji)
- Przekazywanie wzorca kariery migracyjnej dzieciom
- Migracje etapami – ku osiedleniu rodziny za granicą (zwłaszcza UK)
- Budowa/kupno domów w Polsce – czy w celu powrotu?
- Wyzwanie dla głównie rodzinnego modelu opieki nad osobami niesamodzielnymi i sędziwymi:
  - Wyznaczenie do opieki niemigrującego rodzeństwa
  - Pomoc dalszych krewnych lub sąsiadów
  - Troska na odległość: finansowanie i koordynacja przez migranta opieki od podmiotów lokalnych (OPS, obiady, opiekunki prywatne)

Efekty długookresowe: Migracje a zmiana demograficzna

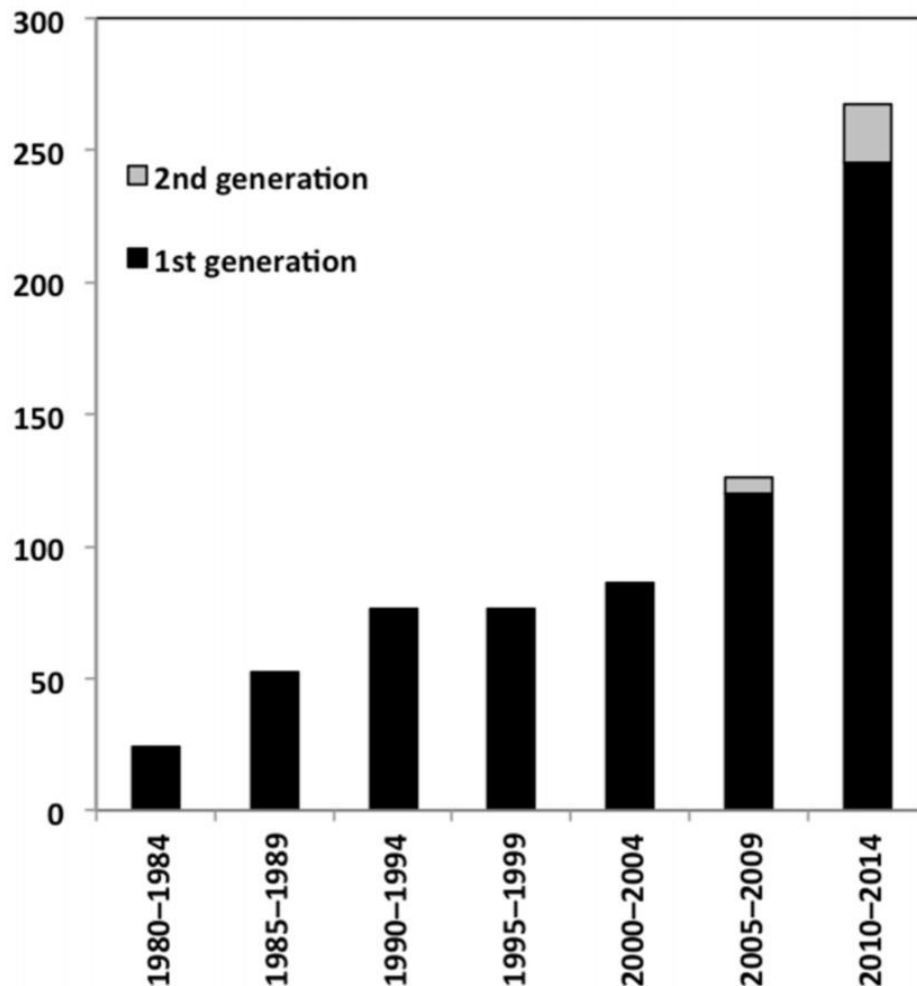
Efekty długookresowe: Zmiany demograficzne w regionach

Efekty długookresowe: brakujące dzieci emigrantów

Brakujący potomkowie emigrantów z Polski wg roku potencjalnego urodzenia (1st – dzieci, 2nd – wnuki, tys.)

1980-2014: 709 tys. – 4%
zarejestrowanej liczby
urodzeń

2005-2014: 394 tys. – 10%
zarejestrowanej liczby
urodzeń w Polsce w tym
okresie

Efekty migracji dla populacji Polski w przyszłości

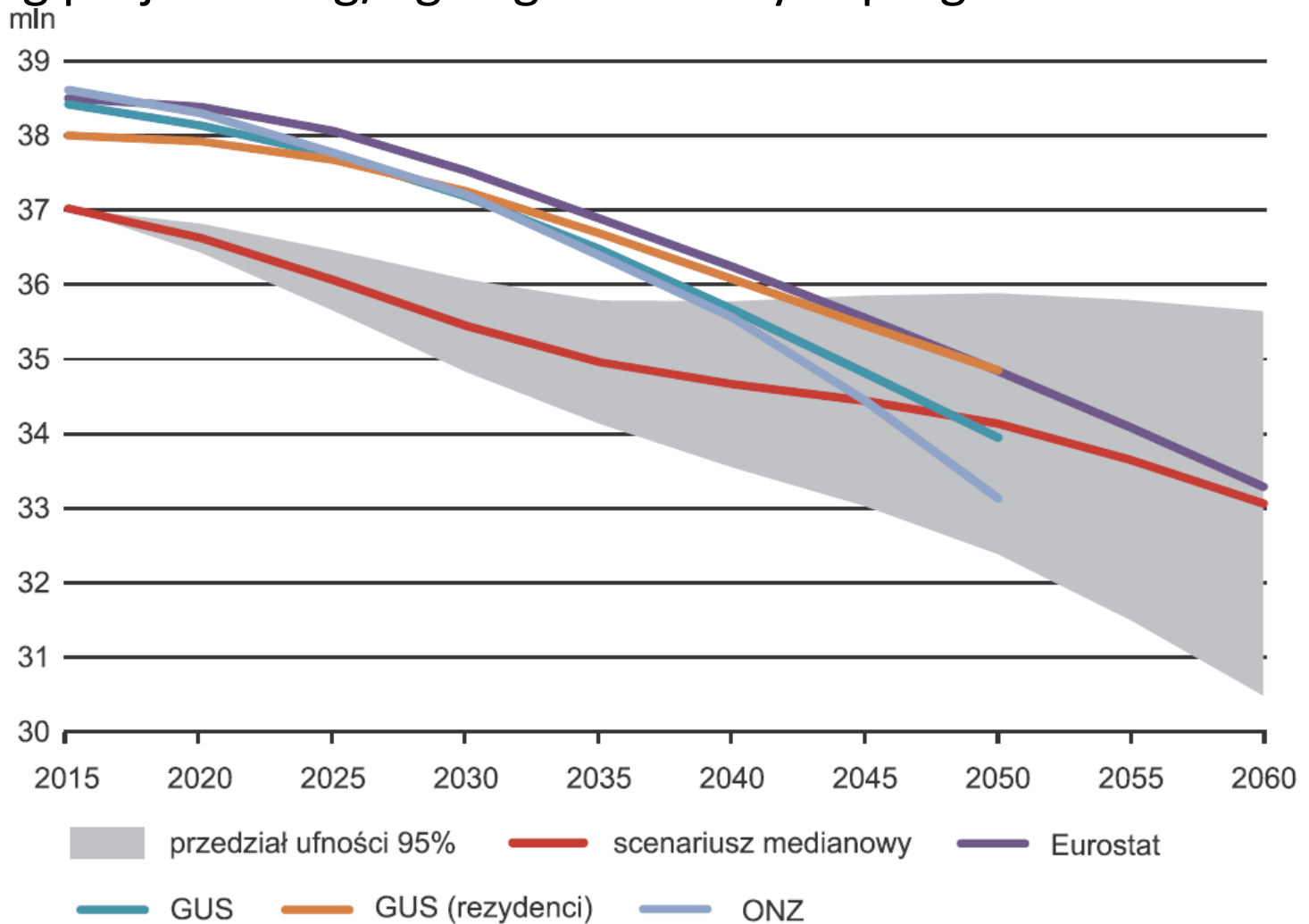
Prognozowany stan ludności Polski

wg projektu Mig/Ageing na tle innych prognoz

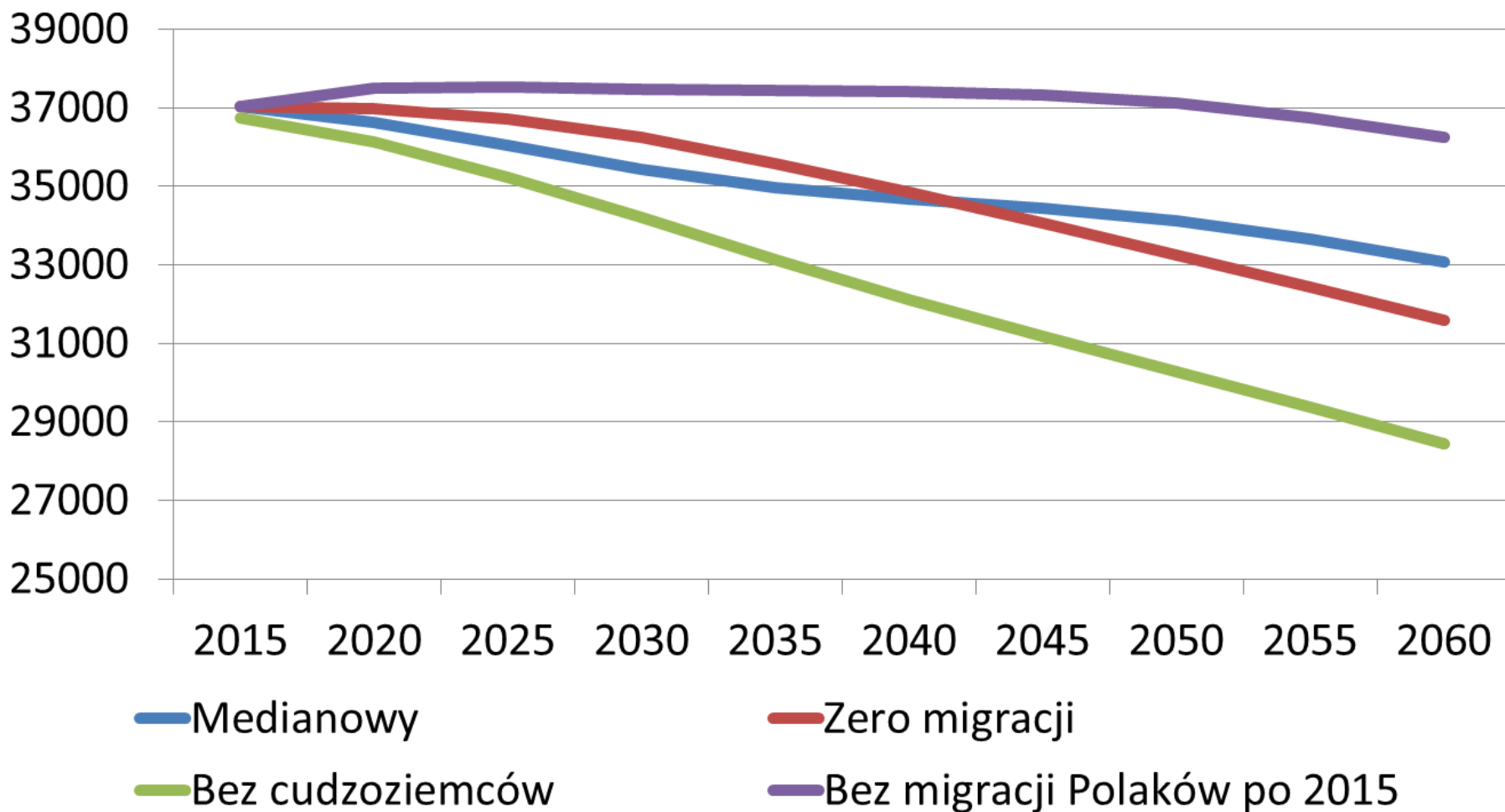
Wyjściowa populacja rezydująca **37mln** na podst. NSP 2011

Wyższy wskaźnik dzietności TFR (obliczony z mniejszej populacji)

Prognoza ekonometryczna **imigracji** na podst. trendów w państwach UE

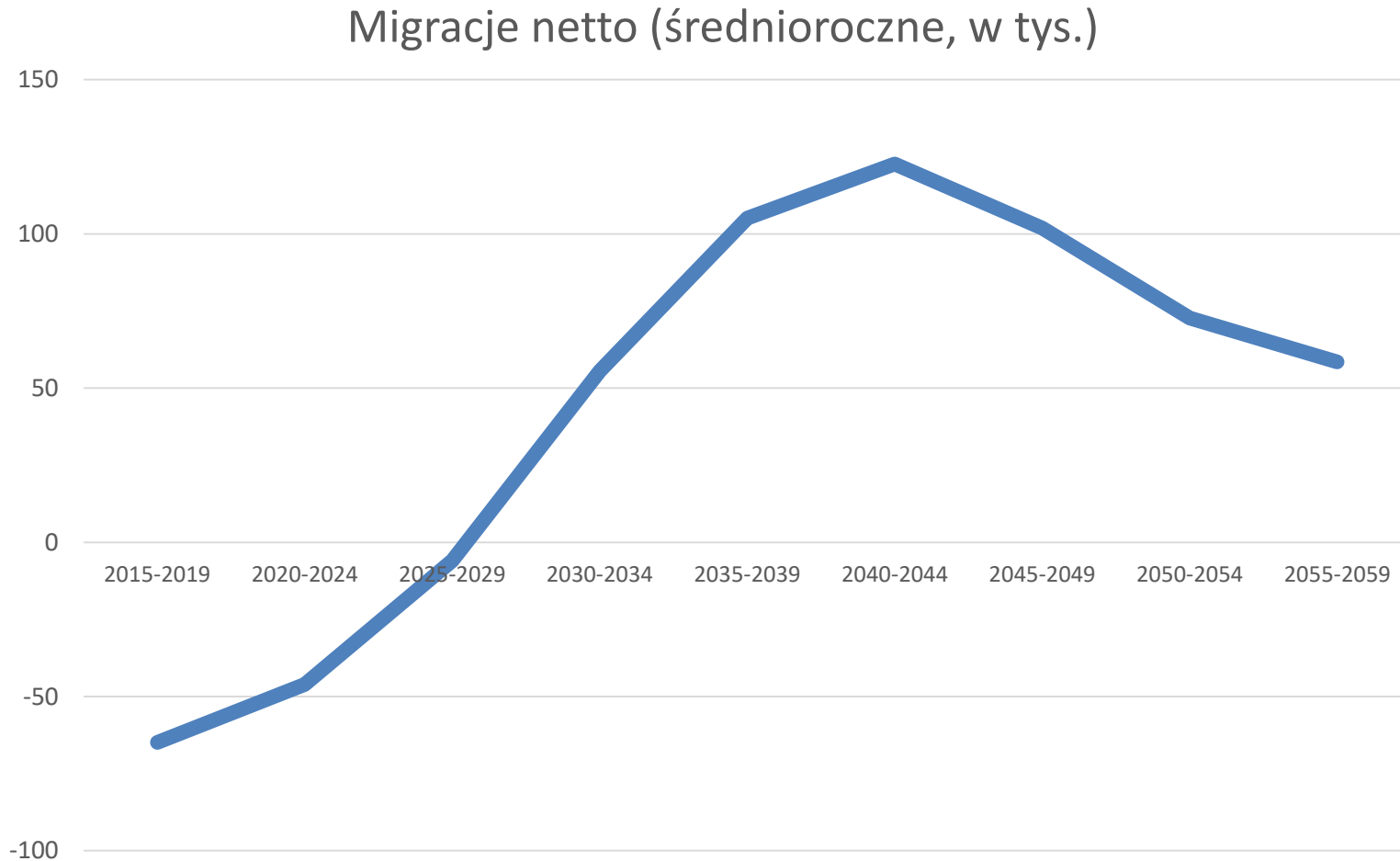

Prognoza: Wpływ migracji na wielkość populacji (tys.)

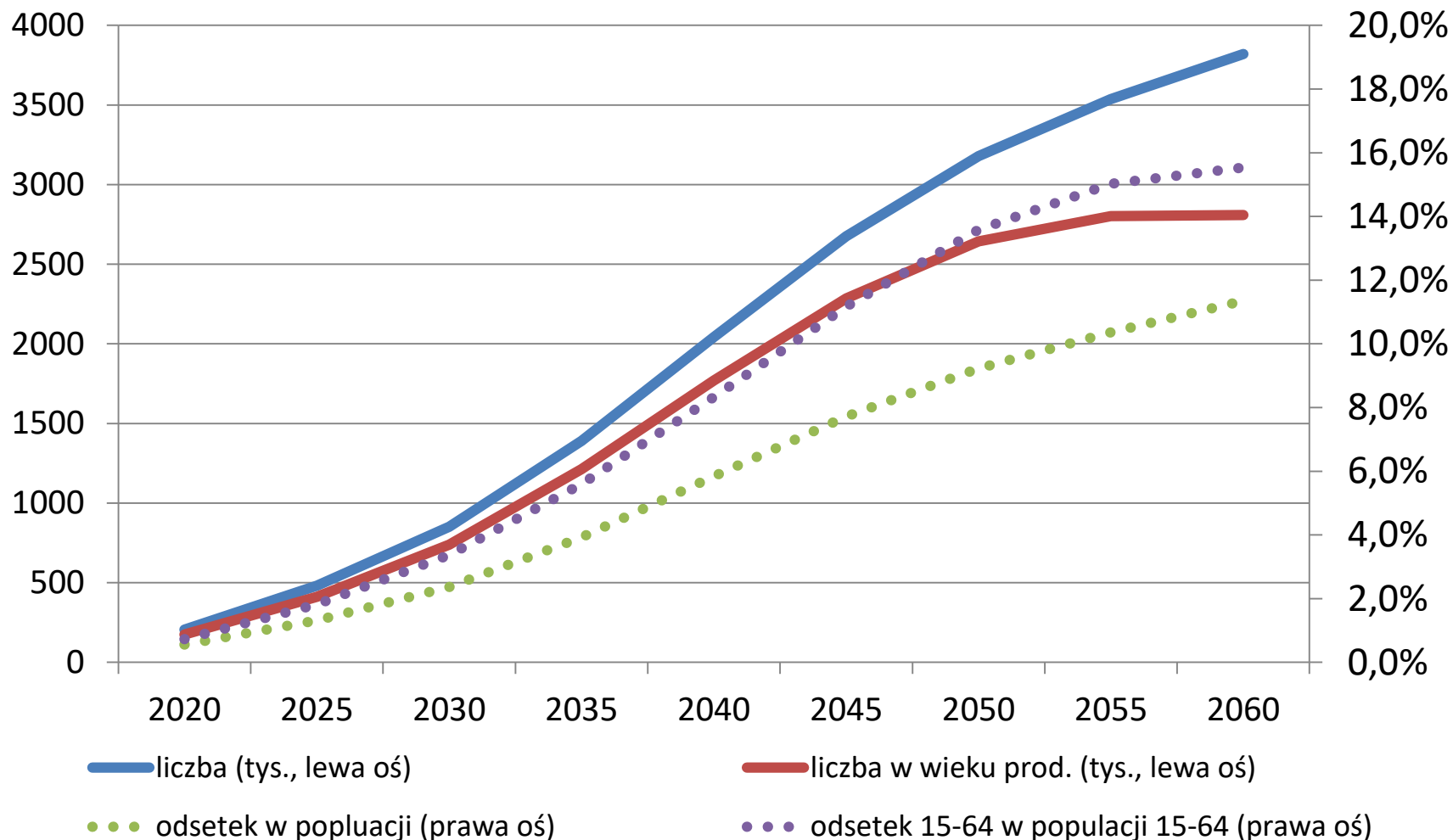
Czy imigracja jest koniecznością?

Prognozowana wielkość napływu do Polski – transformacja do kraju imigracji netto ok 2030 r.

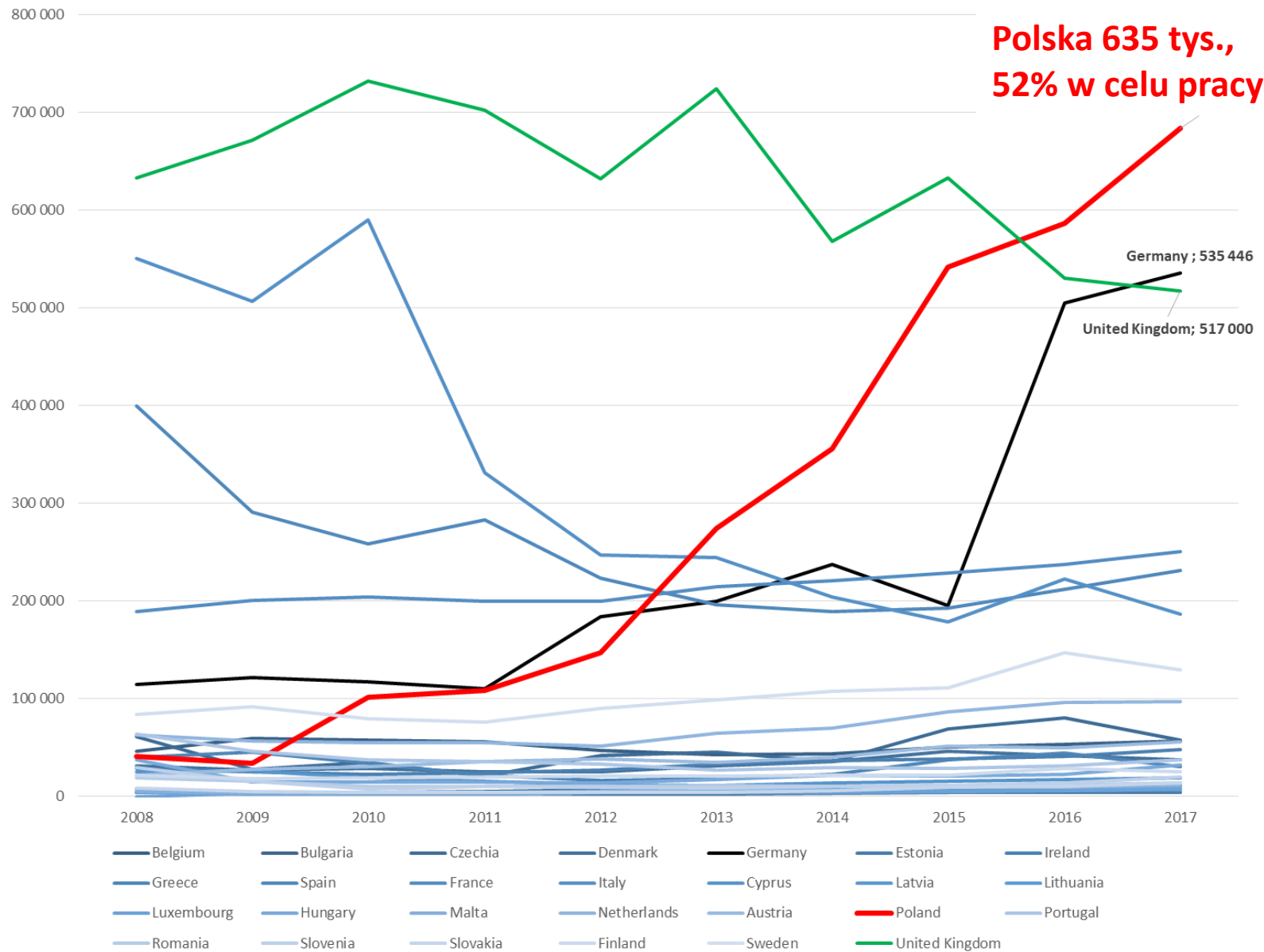

Cudzoziemcy-imigranci w populacji generalnej

bez drugiego pokolenia

Pierwsze zezwolenia pobytowe w krajach UE, 2008-2017 (na min. 3 miesiące)

Imigracja przyszłością Polski?

❑ Wyzwania „fundamentalne”

- czy Polska musi stać się krajem imigracji netto?
- czy Polska potrafi „wykorzystać” potencjał imigrantów?
- czy Polska jest gotowa na przyjęcie imigrantów? Jakich?

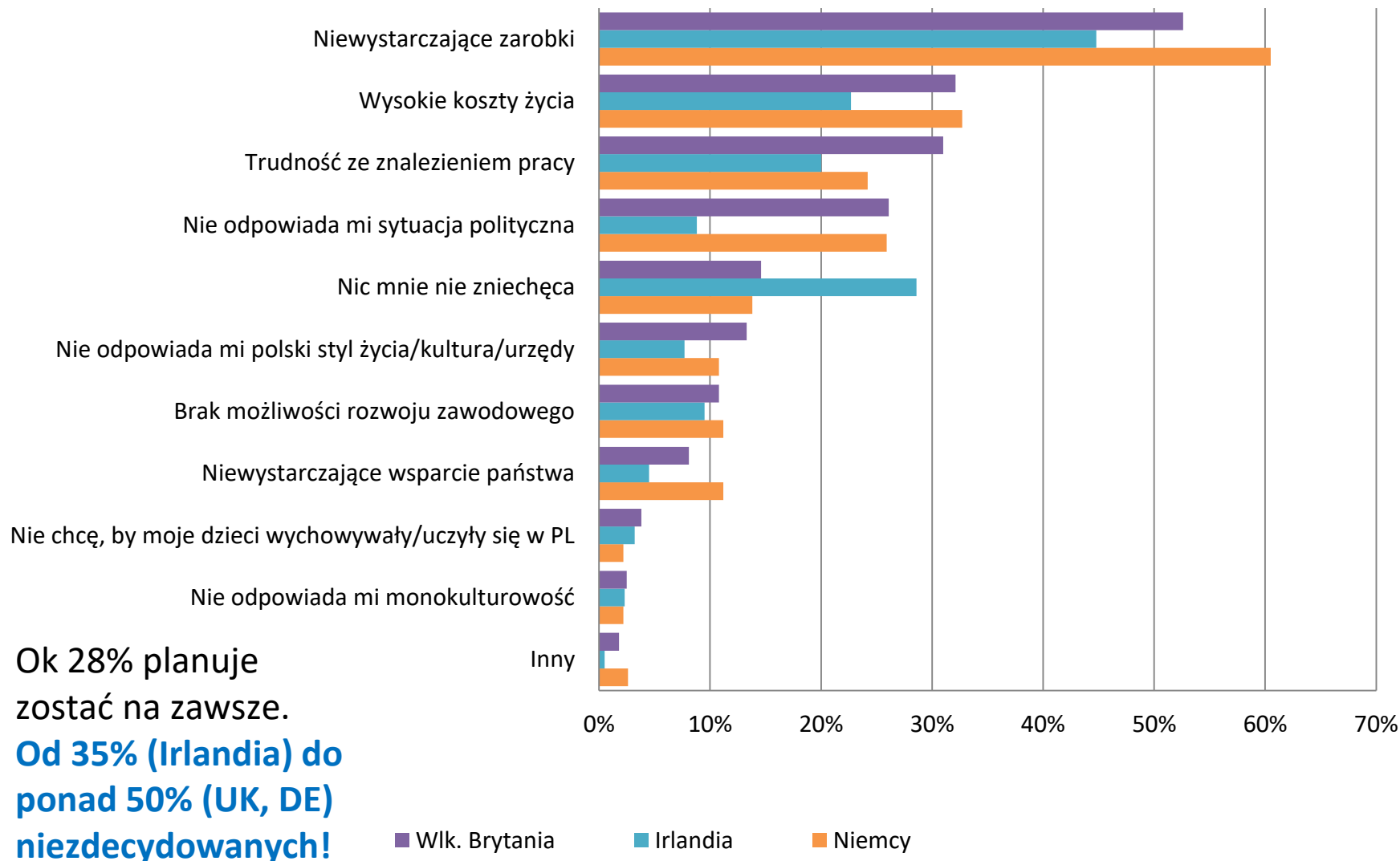
❑ Czy istnieje alternatywa dla imigracji cudzoziemców?

→ **Tyrowicz 2017: obniżenie skali nieaktywności na rynku pracy -> wzrost zasobów pracy o 9%... (ok. 2 mln osób)**

- Osoby młode
- Osoby pełniące funkcje opiekuńcze
- Osoby w wieku przedemerytalnym
- Osoby w złym stanie zdrowia
- Osoby z niesprawnościami

Jakie zmiany mogłyby skłonić migrantów do powrotu do Polski?

Czynniki zniechęcające do powrotu

Źródło: Badanie OBM 2018, CAPI (N: 445, 444, 501).

Migracje poakcesyjne – skutki obecne i przyszłe

❑ Wpływ na polską gospodarkę i zasoby ludzkie na rynku pracy

- Efekty krótkookresowe: transfery finansowe, poziom bezrobocia, wzrost płac
- Długookresowe zmiany strukturalne? Czy zachodzi „migracja rozgęszczająca”?
- **Efekty demograficzne: mniej urodzeń, mniej liczne młode roczniki wchodzące na rynek pracy, szybsze starzenie się społeczeństwa**

❑ Efekty pozaekonomiczne

- **Migracje a dobrostan polskich rodzin: dzieci, małżonków, starzejących się rodziców - konieczność zapewnienia osobistej opieki przez inne osoby**
- Transfery społeczne: migranci jako „agenci zmiany społecznej”? „europejskość”?
- Potencjał członków diaspory do współpracy gospodarczej i inwestycji oraz artykułowania interesów politycznych Polski w ich krajach zamieszkania

OŚRODEK BADAŃ NAD MIGRACJAMI
CENTRE OF MIGRATION RESEARCH

Dziękuję za uwagę

dr Weronika Kloc-Nowak
w.kloc-nowak@uw.edu.pl